

В. І. ТЕРЕЩУК

Політичні проблеми
розвитку глобальної
медійної системи
в постбіполярний період

Монографія

УДК 327:[659.3/.4+32.019.51](100)
Т 35

Рецензенти:

доктор політичних наук, професор **М. А. Польовий**
(Донецький національний університет імені Василя Стуса,
кафедра політології та державного управління)

доктор політичних наук, професор **М. М. Рижков**
(Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
кафедра міжнародної інформації)

доктор політичних наук, професор **Є. Б. Тихомирова**
(Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра міжнародних комунікацій та політичного аналізу)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Протокол № 8 від «28» квітня 2019 року*

Терещук, В. І.

Т 35 Політичні проблеми розвитку глобальної медійної системи в постбі-
полярний період : монографія / В. І. Терещук. — К. : Таксон, 2019.
— 350 с.

ISBN 978-966-7128-96-8

Монографія присвячена дослідженню політичного виміру функціонуван-
ня глобальної медіа-системи в умовах постбіполярного світу. Характери-
зується місце проблематики медійної сфери у сучасному міжнародному
політичному дискурсі, аналізуються глобалізація і регіоналізація як паралел-
льні тренди розвитку глобальної медійної системи. Розкривається роль мас-
медій як інструменту зовнішньополітичної комунікації, доводиться ключова
роль транскордонних ЗМК як компонента реалізації м'якої сили акторів між-
народних відносин. Значна увага приділяється дослідженню місця України
у глобальній медіа-системі, характеристиці еволюції міжнародного вектору
державної інформаційної політики.

Видання орієнтоване на дослідників проблем міжнародної інформації та
комунікації.

УДК 327:[659.3/.4+32.019.51](100)

ISBN 978-966-7128-96-8

© Терещук В. І., 2019

*Моїм батькам
за повсякчасну підтримку і турботу*

ЗМІСТ

Передмова	6
------------------------	----------

РОЗДІЛ 1

Глобальна медійна система у контексті постбіполярного світу	11
--	-----------

- 1.1. ЗМК як детермінанта формування системи міжнародних відносин в умовах постбіполярності.....12
- 1.2. Політичний вимір функціонування глобальної медійної системи.....34
- 1.3. Роль міжнародних організацій у формуванні порядку денного глобальної медійної системи55

РОЗДІЛ 2

Регіоналізація глобальної медійної системи	65
---	-----------

- 2.1. Геополітичний вимір формування європейської медійної системи.....68
- 2.2. Арабська медійна система: новий глобальний актор90
- 2.3. Американський регіон у глобальній медійній системі108
- 2.4. Утворення медіа-систем в Азії та Африці.....119

РОЗДІЛ 3

Масові комунікації у зовнішньополітичних стратегіях провідних країн світу	141
--	------------

- 3.1. Мас-медії як інструмент формування громадської думки у міжнародному контексті.....142
- 3.2. Система реалізації медійного компонента політики публічної дипломатії: спроба моделювання176
- 3.3. Роль іномовлення у зовнішньополітичних стратегіях провідних акторів міжнародних відносин189

3.4. Вплив інтернет-комунікацій на дипломатичну практику....211

РОЗДІЛ 4

Входження України у глобальну медійну систему 219

4.1. Медійний компонент міжнародної інформаційної
політики України220

4.2. Іномовлення у стратегічних комунікаціях України.....247

4.3. Роль недержавних ініціатив у сприянні входженню
України в міжнародний медійний простір264

4.4. Медійний вимір зовнішньої політики України.....272

Висновки 295

Бібліографія 314

Предметний покажчик 347

ПЕРЕЛІК ІЛЮСТРАЦІЙ

Дифузія управління в ХХІ столітті	21
Типи сили за Дж. Наєм	31
ЗМК: встановлення пунктів порядку денного	36
Коефіцієнт втрат, який робить висвітлення в ЗМІ рівномірним	40
Етапи політично мотивованої кібератаки	171
Система реалізації медійного компонента політики публічної дипломатії	178
Дерево цілей	187
Співвідношення понять «публічна дипломатія» та «віртуальна дипломатія»	212
Матриця еволюції медійного міжнародного й безпекового вимірів у діяльності профільних органів центральної влади України	232
Матриця присутності медійного міжнародного й безпекового вимірів у стратегічних документах з питань національної безпеки України	237
Матриця присутності медійного міжнародного й безпекового вимірів у доктринальних документах з питань інформаційної безпеки України	245

Передмова

Широке впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, охоплення новітніми транскордонними засобами масової комунікації практично всіх країн світу дає підстави говорити про утворення і розвиток глобального інформаційного суспільства, а також про формування світового інформаційного простору, який складає його основу. Ці процеси значною мірою обумовили як формування глобальної міжнародної системи, так і характер її розвитку. Можна виокремити два виміри цих тенденцій в умовах постбіполярного світу.

По-перше, відбулися *зміни в системі* міжнародних відносин: впливовість транскордонних медій, зокрема, їхня здатність впливати на ухвалення політичних рішень та встановлювати порядок денний світової та регіональної політики дозволяє вважати їх новим (і навіть ключовим) інструментом реалізації зовнішньої політики та забезпечення підтримки національних інтересів на міжнародній арені. Крім того, інформаційна та, зокрема, медійна сфера стала предметом уваги та кооперації як на державному, так і на недержавному рівні. Як наслідок, з'явилися регіональні інституції, покликані забезпечувати синергію у розвитку регіональних медійних систем і в адвокації інтересів країн регіону у міжнародних інформаційних відносинах, та глобальні інституції, покликані створювати підґрунтя для глобальної кооперації в медійній сфері. Це дозволяє говорити про інституціональний вимір функціонування глобальної медійної системи. Окремо в цьому контексті слід згадати, що ця система впливає на баланс сил на міжнародній арені: вправне використання медійного потенціалу може посилювати і навіть до певної міри замінювати традиційні чинники, що визначають «силу» актора та його положення на світовій арені.

По-друге, мають місце *зміни самої системи* міжнародних відносин. Вагома (якщо не вирішальна) роль розвитку інформаційної

сфери у забезпеченні сталого розвитку як окремих країн та регіонів, так і світу в цілому стали предметом регулятивної діяльності різних міжнародних міждержавних структур, у т.ч. найвищого рівня, включаючи ООН. Як наслідок, як окрема специфічна галузь викристалізувалося міжнародне інформаційне право, і можна впевнено говорити про наявність узгодженої стратегії міжнародного співробітництва в галузі інформації і комунікації. Це дозволяє констатувати наявність політичного та нормативного вимірів функціонування глобальної медійної системи. Крім того, має місце переформатування конфліктного потенціалу, оскільки транскордонні ЗМК створюють технологічну основу для ведення інформаційних та гібридних війн з втручанням в медійний простір інших держав. Це створює нові виклики міжнародній безпеці, на які світове співтовариство мусить реагувати і шукати спільні відповіді.

Вищесказане дозволяє впевнено констатувати, що медійна система стала критично важливим елементом (підсистемою) глобальної системи міжнародних відносин, що здатен відчутно впливати на її існування. Функціонування глобальної медіа-системи детермінується політичними інтересами акторів міжнародних відносин та, відповідно, є як ареною боротьби, так і сферою, в якій відбувається активна різнорівнева співпраця.

Вітчизняні наукові дослідження у царині глобальних комунікацій охоплюють широкий спектр проблем, однак низка питань, зокрема, особливості функціонування регіональних медіа-систем, ще не мають належного висвітлення в українській академічній літературі. Крім того, події останніх років вимагають поглиблення аналізу місця України в сучасній світовій медійній системі.

У пропонованій монографії здійснена спроба системного дослідження глобальної медійної системи як детермінанти геополітичної динаміки постбіполярного світу, що впливає на зовнішньополітичні практики провідних акторів міжнародних відносин, створює середовище для реалізації м'якої сили, слугує драйвером регіональних інтеграційних процесів. При цьому окрема увага звертається на аналіз місця України у цій системі.

У **першому розділі** розглянуто політичні аспекти функціонування глобальної медійної системи, показано місце проблеми масових комунікацій у світовій політиці, розкрито роль провідних міжна-

родних інституцій (Організації Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Міжнародного телекомунікаційного союзу) у визначенні векторів розвитку глобальної медійної системи.

Другий розділ сконцентрований на проблемі регіоналізації глобальної медійної системи. Проаналізовано особливості становлення регіональних медіа-систем в усіх макрорегіонах світу, виокремлено ті з них, що мають виразну інтегральність, та виявлено ключові фактори, що є осердям їхнього виникнення та функціонування. Окрема увага зосереджена на місці кожного з регіонів у стратегіях іномовлення країн — провідних акторів міжнародних відносин.

Третій розділ присвячено ролі глобальної медійної системи як середовища здійснення політичної комунікації. Показано, яку роль ЗМК займають у сучасній зовнішньополітичній діяльності, зокрема, практиках публічної дипломатії. На основі аналізу досвіду таких країн, як США, Велика Британія, Франція, Німеччина, КНР та РФ продемонстровано різні підходи та стратегії у використанні іномовлення як інструменту адвокації зовнішньополітичних інтересів. Здійснено спробу побудови ідеальної моделі системи реалізації медійного компонента політики публічної дипломатії.

У четвертому розділі акцентовано увагу на особливостях державної політики із забезпечення входження України у міжнародний інформаційний простір. Розкрито інституціональний та нормативний виміри цих процесів і доведено, що до 2014 року державна інформаційна політика у цій царині не мала ані цілеспрямованого, ані релевантного національним інтересам характеру, і лише після т.зв. «Революції гідності» зі створенням Мультимедійної платформи іномовлення України, з появою адекватного реаліям нормативного забезпечення, заснуванням Міністерства інформаційної політики, яке сконцентрувало у собі відповідні функції, а також з появою низки недержавних ініціатив розпочалася реальна практична діяльність у цій сфері.

Автор не претендує на вичерпне висвітлення проблеми, представлені у пропонованому дослідженні, і залишає простір для подальших наукових дискусій.